

**«КРУГЛИЙ СТІЛЬ»
«ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ»**

Десятого грудня 2018 р. в межах святкування ювілейного Всеукраїнського тижня права Науково-дослідним інститутом вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України був проведений «круглий стіл», присвячений дотриманню прав і свобод людини і громадянина під час досудового розслідування.

У роботі «круглого столу» взяли участь понад 35 провідних фахівців, серед яких: учені Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та Вищої школи адвокатури, Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, працівники правоохоронних та судових органів, адвокати.

Засідання відкрив директор Інституту, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України **В. І. Борисов**. Привітавши учасників «круглого столу», він наголосив на розв'язанні важливих для держави проблем з кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності, а саме: дотримання прав і свобод людини і громадянина під час досудового розслідування; актуальних питань правозастосування щодо обрання запобіжних заходів, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у сферу прав людини тощо.

Із вступним словом до учасників заходу звернулася завідувачка відділом дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою НДІ вивчення проблем злочинності, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник **Н. В. Глинська**. Вона звернула увагу на актуальність проблеми дотримання стандартів допустимості обмежень прав та свобод людини під час досудового розслідування. У контексті програми глобального підвищення правових стандартів забезпеченості прав людини в усіх сферах нашого життя, кримінальне судочинство являє собою об'єкт прискіпливої уваги пра-

возахисників з усього світу, оскільки практично кожною своєю дією чи процедурою воно впритул наближається до охоронюваних прав та свобод людини. Стадія ж досудового розслідування, в якій переплітаються і не збігаються інтереси особи, суспільства і держави, є найбільш вразливою для порушення прав людини. Вагомий крок у захисті конституційних прав і свобод людини і громадянина від свавільного обмеження зробив Конституційний Суд України, визначивши у Рішенні від 8 квітня 2015 р. № 3-рп/2015, наступні критерії допустимості застосування обмеження конституційних прав і свобод: легітимну мету; зумовленість суспільною необхідністю досягнення цієї мети; пропорційність та обґрунтованість; у разі обмеження права законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію відповідного права, і не порушувати його сутнісний зміст. Для того, щоб обмеження фундаментальних прав людини в перебігу кримінального провадження відповідали цим критеріям, перш за все, потрібен високоякісний закон, в якому, з одного боку, мають бути закладені необхідні гарантійні механізми, з іншого – самі юридичні норми мають відповідати критерію правової визначеності: бути чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними. З огляду на це, доповідачка запросила учасників заходу до дискусії з приводу найактуальніших теоретичних та практичних питань дотримання прав та свобод людини під час досудового розслідування, існуючих дефектів кримінального процесуального закону, що обумовлюють різні підходи на практиці, та формулювання пропозиції щодо його вдосконалення.

Зі змістовною доповіддю «Проблемні питання здійснення судового контролю під час досудового розслідування» виступила голова Київського районного суду м. Харкова, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого *С. Л. Шаренко*. Вона зазначила, що на теперішній час у практиці

слідчих суддів є деякі проблемні питання, які потребують обговорення. Так, до них можна віднести питання призначення експертиз та роль слідчого судді у їх проведенні; альтернативи, які має слідчий суддя у разі звернення слідчого або прокурора з клопотанням для проведення експертизи у випадках, коли її проведення є обов'язковим; затягування з об'єктивних причин винесення ухвали слідчим суддею за результатами розгляду клопотання про проведення експертизи; продовження строків досудового розслідування слідчим суддею (зокрема, випадки штучної зміни підслідності з метою продовження строку досудового розслідування прокурором, а після цього зворотної зміни підслідності у цьому кримінальному провадженні) тощо. Доповідачка також звернула увагу на актуальність низки питань, що стосуються оскарження повідомлення про підозру на практиці.

У своїй доповіді «*Ratio decidendi*» як запорука надання ефективної правничої допомоги у кримінальному провадженні» кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Голова ВКДКА, Перший проректор Вищої школи адвокатури НААУ **О. М. Дроздов** звернув увагу на новітні рішення ЄСПЛ, переклади тексту яких виконано самим О. М. Дроздовим з колегами в рамках проекту «Практика ЄСПЛ: Український аспект». Так, зокрема, справа *Viziřda проти Словенії* стосується участі перекладача у кримінальному провадженні; у справі *Матанович проти Хорватії* ЄСПЛ висловився стосовно таємних заходів спостереження під час розслідування можливих корупційних злочинів та використання результатів цих заходів у якості доказів у кримінальному провадженні; у справі *Авагян проти Вірменії* ЄСПЛ констатував порушення прав заявника у зв'язку із відсутністю можливості допитати експертів, висновки котрих були визначальними для визнання його винним у вчиненні злочину; у справі *Н. К. проти Німеччини* заявнику та його адвокату не було надано можливості допитати єдиного свідка злочину, у вчиненні якого його було визнано винним; у справі *Кабрал проти Нідерлан-*

дів заявника було засуджено на основі заяв, зроблених в поліції свідком, якому було дозволено відмовитися надавати свідчення відповідно до перехресного допиту захистом. Правові позиції, висловлені ЄСПЛ у висвітлених рішеннях є дуже важливими для врахування у вітчизняній правозастосовній практиці з огляду на необхідність дотримання прав людини під час досудового розслідування.

На актуальних питаннях, які виникають на практиці під час розгляду клопотань про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та особливості участі у ньому прокурора зупинився кандидат юридичних наук, прокурор прокуратури Харківської області **П. М. Гультай**. Під час підготування такого клопотання слідчі жодним чином не звертаються до практики ЄСПЛ, зазначаються лише посилання на норми КПК без їх конкретизації щодо обставин певного кримінального провадження. Констатовано надмірне застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, що пов'язано із відсутністю у деяких випадках альтернативи йому. На даний час у багатьох випадках відзначається відсутність ефективних засобів, які б забезпечили права особи у кримінальному провадженні у зв'язку із обранням та продовженням строків тримання під вартою. Певним чином, європейські стандарти втілилися у ст. 183 КПК, відповідно до ч. 1 якої тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК, крім випадків, передбачених частиною п'ятою ст. 176 КПК. Відзначається, що процесуальні керівники не завжди звертають увагу на недоліки клопотань, і останні без належного нагляду з боку прокурора направляються із численними недоліками до слідчого судді, що стає причиною відмови у їх задоволенні.

Відзначив декілька актуальних питань, які виникають у практиці СБУ під час розслідування кримінальних правопорушень начальник відділу ГВ КЗЕ управління СБУ в Харківській області **О. В. Соколов**. До таких питань,

зокрема, можна віднести визначення підстав залучення оперативних підрозділів до проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ухвала слідчого судді або постанова прокурора та доручення). Так, є випадки надсилання прокурором постанови про проведення негласної слідчої (розшукової) дії супровідним листом за відсутності відповідного доручення. У таких випадках негласна слідча (розшукова) дія не проводилася у зв'язку із відсутністю законних підстав її проведення. Іншим актуальним питанням, яке виникає під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій є правильність кваліфікації кримінального правопорушення (оскільки відповідна дія проводиться лише у кримінальних провадженнях щодо тяжких та особливо тяжких злочинів). Так, використання матеріалів, отриманих в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій в якості доказів можливе лише у випадку, якщо на момент їх проведення у сторони обвинувачення були всі підстави вважати кваліфікацію вірною. У разі ж, якщо у судовому розгляді такого кримінального провадження буде з'ясовано, що із самого початку існувала прихована мета штучно завищити кваліфікацію кримінального правопорушення, такі докази судом буде визнано недопустимими. Виникає чимало питань у випадках проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо невстановленої особи (у якості прикладу можна навести злочини терористичної спрямованості, та злочини, вчинені в умовах неочевидності). На особисту думку доповідача, доцільним є створення інституту консенсуальних негласних слідчих (розшукових) дій (проведення таких дій за добровільною згодою осіб). Перевагами таких нововведень є: мінімізація кримінальних процесуальних процедур; суворе дотримання прав людини, оскільки проведення негласних слідчих (розшукових) дій запропонованим чином базується на праві особи відмовитися від конфіденційності свого життя.

Заступник голови Ради адвокатів Харківської області *О. В. Гунченко* звернув увагу на проблемні моменти розгляду слідчим суддею клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Так, зо-

крема, доказування існування ризиків, зазначених у ч. 1 ст. 177 КПК, покла- дається на сторону обвинувачення та має здійснюватися із дотриманням ви- мог ст. 84 КПК щодо загальних вимог до доказів у кримінальному прова- дженні. Стосовно ризику переховуватися від органів досудового розсліду- вання та/або суду стороні обвинувачення слід із наданням доказів підтверди- ти належне повідомлення особи про необхідність з'явитися до слідчого, прокурора, слідчого судді із певною метою у конкретний час. У протилеж- ному випадку посилення на зазначений ризик є недоречним. Обґрунтовуючи наявність ризику знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи до- кументів, які мають істотне значення для встановлення обставин криміналь- ного правопорушення, стороні обвинувачення слід довести той факт, що осо- ба має доступ до відповідних речей та документів. У протилежному випадку (наприклад, у разі застосування до підозрюваного заходу забезпечення кри- мінального провадження у вигляді відсторонення від посади), відповідні по- силання сторони обвинувачення є неспроможними. Посилання на ризик не- законного впливу підозрюваного на потерпілого, свідка, іншого підозрюва- ного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному прова- дженні викликають сумніви у випадку, коли така особа вже допитана.

Підводячи підсумки дискусії, доктор юридичних наук, професор, член- кореспондент НАПрН України, завідувач кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, головний науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України **О. Г. Шило** відзначила плідність проведеного круглого столу та актуальність обраної тематики. Подякувавши доповідачам за цікаві та ґрунтовні виступи, вона наголосила на важливості зустрічей науковців із практиками, у ході яких відбувається обмін досвідом, обговорення актуальних проблем правоза- стосування та спільний пошук шляхів їх вирішення. Таким чином здійсню-

ється комунікація вчених із практичними працівниками, що підкреслює зв'язок теорії з практикою та наближає єдність правозастосування. Наприкінці О. Г. Шило висловила сподівання на подальшу плідну співпрацю науковців з практичними працівниками та запросила до участі у наступних подібних заходах Інституту.

О. І. Марочкін, канд. юрид. наук, асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України;

Т. Є. Дунаєва, канд. юрид. наук, науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України